

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 44.

У НОВОМ САДУ 29. ОКТОБРА 1887.

ГОД. III.

СВЕТОЗАР ВАЈАНСКИ,

КЊИЖЕВНИК СЛОВАЧКИ.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

НАЈА.

ПРИПОВЕДА КСАВЕР ШАНДОР ЂАЛСКИ.

(Свршетак.)

У ми падну на ум Најине речи те се престравим. Поскочим напред и ни на што не пазећи узнем упорно гледати међу светом, није ли и она онде. Одлануло ми је, кад је нигде нисам нашао. Ал опет се нисам сасвим умирио. И сад је ту први пут било, да сам ушепртљио. Шта више, чисто сам се устрашио, кад сам помислио, да ме она може видети овде. Шта ће она? Омрзнуће на мене, кад види — та ја сам тај — ох, до ђа-вола све! Што баш мене да одреде!

Сељаци су дотле све јаче стали викати. Што сам ја више оклевао, то су они били све гори. Бесној животињи и разјарену човеку не смеш никад одати своје неодлучности или свога сажаљења. Тумачи ти он то као слабост. Тако се и сад сељани продрзнули те стали богме баш наваљивати на војнике. Капетан је неколико пута заискао од мене, да учиним одредбу. Најпосле нисам имао ни куд ни камо. Са страшном се муком савладам и постанем хладан. Дадем заповест, да се јуриша. Но сељани дочекају војску камењем а богме и пуцњавом. Ту се већ није могло отклонити проливање крви. Али ипак — за први мах наредим војсци да пуца у зрак. Људи погодили то на остали на месту.

— Та не смеју они пуцати. Царски су људи, а како ће цар, наш премилостиви отац, дозволити, да му народа убијају. Не бојте се, људи!

То је био одговор на празни хитац, те се светина узела ругати војницима и бесно се гурала против њих. Укратко да рекнем, дође богме до права окршаја. Падеше четир војника и једно петнаест сељана. Сада је свет стао бежати те ми заузмемо гробље.

У тај се час на најближем брежуљку према нама укаже женско чељаде и гласно стане позивати народ, да не бега, него да се врати натраг.

— Кукавице! Зар сте ви Срби? Је ли вас зато српска сиса дојила, српска мајка одрала? На први глас пушке беже као зечеви! Срам вас било! Ко је човек, амо до мене, па натраг! Докле ћете доспети, ако допустите, да вам отму гробове ваших предака? Овамо, овамо! Та нека пуцају, ево им циља! Но, кад сте такви јунаци, гађајте у ова бела недра моја!

Ја сам по гласу том познао Нају и спазео сам, како се извезени кошуљак разметнуо те се засјале две дивне девојачке дојке, беле као перје лабудово под вратом, обле као јабуке а чврсте као мрамор. Чудновато, готово невероватно, а опет је било тако. Био један час у мени те нисам у себи ништа друго осећао до лепоту, сјај и поразни чар ових груди. Тек се за неколико тренутака досетим свој страховоти, коју ситуација у себи носи. Сав поцрвеним. Страва и бојазан учине те сам био сав немоћан, уништен. Та био сам без свести. И тек се на ужасни крик капетанов пренем. Видим га, где лежи у крви. А даље не знам, јесам ли какав налог дао, било речи било знаком — ја ништа не знам, тек страшна ми се слика вечно диже пред очима, како сам видио онде на брежуљку, где Наја руке у зрак диже а из оних њених млечних груди покуља црвен врукта крви, те се белина смена са црвенилом а Наја паде на земљу.

Нисам ни на шта више мислио ни мотрио, него полетим до ње. Још ме је познала. Рекла није истина ништа, али кад сам се уз њу бацио на траву, дигла је тешком муком немоћну главицу а спустила веће. Ја јој марамом заклопим рану а онда предигнем јадницу па је понесем из метежа, трчући право к селу. Посао је био и онако свршен. И сада, посећи смртно рањену девојану на грудима својим, сада, у страшни тај час, кад сам је за навек изгубио, сад сам осетио и горостасном снагом набујало чувство увидио, да ја малу сиротицу ту љубим више, него што људско срце може поднети. Како ми је то било страшно! Па и сад ми је још једнако тако тешко! Тек ми помаже кукавштина људске природе, која се привикне свакој невољи и свакој муци. Тешко ми је, претешко, и често помишљам, да баш силно плаћам за грех, што сам заповест закона више ценио него вољу народну, мртво бесвесно слово више него живе откуцаје срца!

Још је нисам јадницу право ни метнуо на постељу, а већ је пала у агонију. Стала је гласно булазнити. Из речи њених без свезе могао сам ипак разумети, да једнако снови о мени. Сећала се времена наших сусрета у шуми. Па онда се дала у неко бугарење. Слаби јој се глас све више складао у правилни ри-

www.там рецитације; најпосле је чисто било, као да пева. Немоћни глас танко је дрхтао зраком, баш као титрај пукле струне. А час по се тако лако отимало из груди, да је било чисто као тужни зуј пчеле, која је далеко негде заблудела у мреже паукове. Речи нисам могао савим разабрати, тек је долазио једнако исти рефрен, у којем сам чуо речи: »дика моја« и »отела ми млади живот«. А уз то напев тужне народне песме! Ах, никада нећу то заборавити! У онај час, у онај проклети час најпосле сам заридао и пао бедној девојани лицем на рањене груди.

Кад сам се тргнуо из највећег бола, није више сиротица булазила, већ је са широко разрогаченим очима гледала у мене. Испрва јој је поглед био сасвим укочен, но мало по мало добивале су очи живота те су најпосле у њима затрентале сузе. Хтела је руку да дигне, али није више могла. Очи јој се суморно сврате на моју руку а усне јој се макну као да жедне за пољупцем. Затим опет стане гледати ми у лице. Јао, тај ми поглед још једнако зре у душу, ја га једнако видим, ја осећам тај красни и тужни и сретни и бедни и љубавни поглед, налик погледу на смрт рањене кошуте.

Још тренутак два и она није више дисала. Ја сам са последњим њеним дахом изгубио све. Може ли човек горе проћи на овом свету? Имаде ли још чега тако страшна, као што је страшно бити убица своје љубави? Ја убица њезин за вољу — за вољу оном, који није био уз народ!

Ах, та маните ме и упамтите: г л а с н а р о д а , г л а с с и н а б о ж ј е г !

* * *

Ту је Пера умукнуо. У то смо већ стигли били и у његов стан Видео сам, да му се сувоњаво, упало лице превукло смртним бледилом, те сам ја из тог лица читао сву огромност туге и несреће његове.

Кад сам за подругу или две године читао, да је пао у битци код Зајечара, благословио сам милост божју. А кадгод помислим на ту необичну сељанку Нају, а ја осетим нешто снажно у себи те помислим: народ, који такве кћери рађа, земља, која такве деце има, каква је била сиротица Наја, такав народ и таква земља не треба да здавају о будућности.

БРКОВИ.

(ГРАЊ.)

сеоцу — не знам коме —

Живио је чудна лика:

Без бркова

И без браде

И без наде . . .

Газда Ника.

У сеоцу сви га знали,

Надимак му овај дали:

Наш ђосави газда Ника;

То му било име, слика.

Но ал (мимогред да речем)

Истину тек морам рећи,

Да ј' у месту газда-Нике

Лако било име стећи:

Јера тамо душа свака

Има својих надимака,

Што јој даде стара бака

Ил што оста од предака.

Не знам, да л постоје другде

Обичаји ил адети,

Не знам, али, богме, штета,

Да их нестане са света,

Кô — на пример да споменем —
Када жена стане клѣти.

А иначе газда Ника
Давно веће се навика',
Да мелемом брке маже,
Ал узалуд — не помаже.

Мазао је сваким леком
Којекаквим

И млечиком, дивјим луком;
Па и пође већ за руком,
Мислио је, да је јава —
А кад из сна прену — муком
Пипао је — ал бадава.

Што се пак иначе побре
Нашег газда-Нике тиче,
Није био простак, лудак:
Сандук био пун новаца,
Обор марве и оваца
А у њему ћуше виче.
Нема сумње, он би давно

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У месту кô кнез завладô,
Трбух, хлаће, прслук скројен . . .
Баш би био за то створен:
Ал бадава, та наказа
Без бркова и без браде
Прокопсати не могаде. —
Једва доби два три гласа.

Ој ви браћо са брцима,
Поносте се богме њима,
Ви не знате, шта су уста
Без бркова — сасма пушта!
Па још када бријач лице
Обрије вам немилице.
Све под њиме кожа крушти
А чело се зло натупшти!
Када капља винца кане
Па ороси брке вране;
А тек зими кад застуди,
Замрзну и брци худи;
Па ви онда још волете
Бркове да орежете!
Ој, та брада, пуна чара,
Од бисера више вреди!
С ње се газда Ника једи
Па у мисли срећу ствара.
Завиђаше бркатима
Косачима, копачима.
Ох, много би дао, много,
Кад би брке стећи мог'о!
Ал бадава, нигде нема,
Тога биља ни мелема,
Ни у пољу ни у граду
Нит му људи рећи знаду,
Чим би тръо, чим би прао
Те бркове натерао.
Мрзио је брке, браду,
Па шта више децу младу,
Што су уста своја мала
Црним чађем намазала.
Па и мачка невинога
Лемао је без узрока.
Чак и жену сиротицу
Отер'о ј' под стару главу,
Што јој брци проклијали.

Десило се, те Цигани,
Вукодлаци одабрани,
Из далека с' доселили,
Крај тог села наместили,
Разапели своје шатре,
Наложили свуда ватре,
Те се сада пече, вари,

Што су Циге нахарали,
Јер су их оданде
Жедне — гладне
Кô битанге протерали.
На гозбину ту позваше
И суседе и чергаше,
Те их редом испиташе,
Да им сваки ново каже:
Има л' ново, дед нам реци,
Јеси л' чуо, црни враже?
Као мудар вођа каде
Близу дође до опсаде,
Сваки цбунић, хумку, воде,
Сваки кутић испитује,
С војском тихо напредује,
Шаље страже и уводе,
Где ће душман јачи бити,
Где ће с њим се сукобити.
Он не хити, чека смело,
Док до праве битке дође,
Па тек онда кује гвожђе,
Док је гипко, док је врело.
Нема кута ниједнога,
Ни вајата ни амбара,
Да га Цига не похара.
Где су какве жене младе,
Цига преварити знаде;
Где је каква девојана:
Милка, Сока ил Стојана,
Са ким која ашикује,
То све Цига зна и чује.
Је л' ти каква штета била,
Помоћи ће врачарија.
Накнада ће твоја бити:
Цига ће те преварити.
Ко би хтео богат бити,
Новцем себе усрећити,
Нека копа земљу тамо,
Где је благо
Наслагано
Но временом ископано.
Добро знаде све то Цига,
Да су људи прости, глуши,
Па се смије, оком мига.

За Никине жеље, наде
Дознао је Цига стари,
Па на дело пође саде
Да их одмах и оствари.
Без сапуна и бријача
Зна наш Цига да наврача,
Напред, ускос брије, шара —
Та нема му нигде пара!

Сад је земан, сад је згода,
 Кад по кући свет не хода,
 Сунце пече,
 Жетва тече,
 А ливаде пуне рода;
 Никог дома,
 Само мома
 Ено кува,
 Кућу чува;
 Или гдегод у постељи
 Болесник се јадан тегли;
 А на прагу, као стража,
 Стоји метла усправљена,
 Од напасти бог је чува,
 Стоји чврсто кано стена.

У осами жели Цига
 Да затече газда-Нику,
 И гле, ено лаким скоком
 Промоли се у ходнику.
 „А гле чуда, мили газда,
 Гле ти, гоино му тане!
 А где су ти брци, брада,
 Још их немаш, мој брајане?!“
 О да бруке изненада!
 Помислите, како га је
 Газда Ника погледао!
 Али Цига сад извија,
 Мига, ласка кано лија,
 Док му побра све сад редом
 Не исприча тужним гледом,
 „Боже свети, каква срама!
 Што не рече веће давна?
 Па баш никад нису били?
 Што не рече, побро мили?
 Да ти брада, брк проклија,
 То је моја мајсторија.“
 Од радости не зна шта ће,
 Брке скоро засукаће;
 Поче сукат' ал бадава
 Уста су му још ћосава.
 Шунка красна,
 Ребра масна,
 Добра сира,
 Варива,
 Јестива,
 И сланине и кромпира:
 Све ће газда Ника дати
 Та брци ће проклијати.
 Па сад ватра већ светлуца,
 Дим се диже, дрво пуца,
 Искре баца, све се сија
 Од бакара оранија.

Вода куља, у њој плива
 Разна биља, одрпина
 Што се уз пут покупило,
 Ил по пољу само никло.
 Бањица је ова сада
 Нашег Нике цела нада,
 Па ако што не достаје,
 Врачарија све додаје.
 Готова је веће када.

Газда Ника радознао
 Чак до главе с' угњурео,
 У бога му свака нада.
 А Цигани, врази мали,
 Сви се амо дошуњали,
 Један за другим све мили,
 Кô случајно да су стигли;
 Али мудри Цига вели:
 Добро, кад су ми приспели.
 Један дрва амо носи,
 Други воду даје гози,
 Трећи ватру успирује;
 А наш Цига плане кује.

Да би дим и топла пара
 Побру боље очарала,
 Покрили су Нику саде
 Постирачем преко каде,
 Око каде коло с' вије, —
 О да дивне чаролије!
 Од чекића дуга зуји,
 „Тика-така“, све то бруји.
 Песме оре,
 Циге зборе:
 „Сад ће мили бôга дати,
 Да нам Ника обркати!“
 Па док застор сад полако
 Али јако
 Ишпиљама закуцаше,
 Циге опет запеваше:
 „Ево мили бôга даде:
 Ника брке сад имаде.“
 Па сад новца пуна ђупа,
 Шунка, брашно, све у скупа,
 Постирачи, чисто рубље
 И из кујне сво посуђе:
 Све у неврат листом оде,
 Јер ту беше лепе згоде,
 Па кроз врата уз „тик-така“
 Све допало Циги шака.

Докле нам сеђаше Ника
 Застором покривен тамо,

То ми не зна ни кроника —
Само то још једно знамо,
Кад изађе из те бруке,
Узе зрцало у руке:

У Руми 1887.

Бркови му гаравуши
Нису богме проклијали!
Ал је зато кб у шали
Порастео нос и уши!

Д. Д.

БУРА У ЗАВЕТРИНИ.

Н О В Е Л А И З С Л О В А Ч К О Г А Ж И В О Т А .
НАПИСАО СВЕТОЗАР ХУРБАН ВАЈАНСКИ.

(Наставак.)

II.

вори Ореховљанскога стоје ван села, ближе горама, што бране Ореховљане од ветра северца. Од десна се повлачи мање погорје, а на лево се дали голи брежуљци. Само од југа пукао слободнији изглед. Ту су поља и ливаде Ореховљанске. До царскога друма имају подруг сахата. Донде води пољски пут, а овај лети пун глиба колима до осовина. Да рекнеш, цело село права заветрина. Сами сељани боље су сачувани него њихови суседи, па се боље држе и старих обичаја. Састају се с осталим светом само на сајму најближе вароши. И крој у женскиња сачувао се по старом. По околним селима, која су ближа осталому свету, узеле женскиње у пошњу плаветне чипке на капама, рађене на стројевима, грудњаке опшивене свилом, а на глави носе вунењаке. У Ореховљанима ките се женскиње накитима рађенима на дому, девојке иду са спуштеном косом, гологлаве.

У спахијском двору тера се по старом, све иде по бонтону. Тетка Марија снови о Италији, о Милану, о Млечима; Ореховљански о мађарском језику; његова жена о племићском првенству; њени синови, кад дођу кући, поздрављају са „чау!“ Старији, Аврел, је писар у министарству. Млађи, Пишта, учи права. Обојица на матер, мисле, да су више нешто него други људи. Отац им је занесењак, ал има још старе немешке боћемі-је и таблабировске оригиналности. Синови шовинисте. Сестра им сачувала још највише нарави свога краја и народа. Још као дете се предала својој дадиљи с таким љубављу, да ни отац, чистећи из куће словачку реч, не отера и стару Катку. Тешио се као тим, што је стара Ката из Сегедина и што носи презиме Ковач. Уз то му добро дошло и мађарско девојче, које је довео, да му буде уза кћер. Али мудре речи дадиљине дубље су рониле у Јермину душу него стереотипно нагваждање туђинчета.

Прочеље двора Ореховљанскога стоји на четири бела стуба и гледа у село. Ту је у вече седељка. Иза куће је врт, а у овом стар занемарен рибањак. У крају расте трска, а у среди је острв са филаго-

ријом. Хладан поток ромори у рибањак. Чун првене боје стоји у крају. Врту у зачељу липе, кестенови и багрени. По свему се види, да су стари становници могли красно живети. И простране собе, подруми и вајати то сведоче. Али време се мења...

Стари Ореховљански се данас намргодио. Добио од сина, писара у министарству, писмо, у којем му пише, како не може да поступа. А отац му још последњом поштом послао леп новац.

Жена то приметила.

— Наш Аврел не може да изалази на крај са осамдесет форината.

То види и отац. Али где је помоћ? Опет нов дуг!

— Па ако? Заборављаш зар на наследство, што нас чека?

— Зец у шуми, — промрља Карло и навуче хаљину, као да је цича зима.

— То је само питање времена, кратка времена. Твој брат лежи већ годину дана. Живео је и наживео се. Свачему мора доћи крај.

— Истина, брат је болан, преболан; ал је још жив. Није лепо, Лујза, ишчекивати туђу смрт и на њу рачунати. Па, каква ја права имам, да од њега што изгледам? Отац нас је на једнако поделио... Он оде у свет. Радио је, а беше вредан човек. Његов део порасте. Ја остах на огњишту. Мој део се разлиза. Понда знаш, да нам је дао своју дедовину. Вратио је у ове зидове све, што је из њих однео био.

— Али нема осим тебе и твоје деце никога. Од куд је то неправда, очекивати, што с правом пада дечје?

Карло се обесели. Жена добро мисли.

У собу уђе Лидија с отвореним писмом у руци.

— Писмо из Мајланда! — виче још с врата. — Mio caro Milano!

Тетка се преобразила. Према своје педесет година лепо се носи, глади седу косу и уверава, да човек не остари, догод је у њему срце младо. Друго говоре боре на белом лицу.

— Ала си дивна, Лидија! — нашали се Карло и седе на низак диван.

— Је л' да ми плава боја добро стоји? — рече

Лидија и седе поред њега. — Баш ми сад пише Ђулијета, да је дала на пошту моју плаву робу од свиле. Како се радујем!

Из друге се собе зачу ударање по гласовиру. Дошао Мата Мраз, да удеси Јермину „оклепану сандучину“. Ал трипута је морала слати по њега. Пред кућом га узела под руку и увела у собу. Беше му нешто тешко на срцу.

Тетка завирну кроз врата.

— Ко то удара тамо? — пита Ореховљански и погледа нујно на прозор.

— Сеоски учитељ, — одговори Лидија и напрћи нос. — Јерма му стоји за леђима. Она га је и дозвала.

— Опет лудорија! — уздахну бароница и одмахну руком. — Јерма има чудне наклоности. Пастири, учитељи, старе девојке, то су њени људи. Довела ономад у дворану неко сељаче девојче. Маро, овамо, Маро, онамо; и покаже јој све албуме. Треба јој то запрети.

— А нисам ли ја то забрањивао и забрањивао? Ко ће мази да забрани? Кад отац хоће да казни, ти и Лидија не дате.

— *Ei donec!* Учитељ! — рече Ореховљанска и превуче преко лица рубац. (На рупцу црвеним концем навезене круне).

— Па увек говори словачки! — ражљути се Карло. — Ономад ме назва апенко (бабо). Од куд сам му ја апенко?

— *Milano! Milano!* — уздише Лидија.

— *Macaroni, lazaroni, salamicci!* — дода Карло гњевно. — И ти ништа друго и не знаш, само о твојој полентеној Италији. Човек је овде у рођеној кући у туђини. Жена немачки, тетка талијански, а кћи наопако словачки! Трујете ми само овај ваздух. Боље ће бити, учите мађарски!

И господар двора Ореховљанскога изађе на поље, а залупи за собом врата, да се кућа затресе. Баш се ражљутио! Сама мисао на словачку реч доведе га ван себе. Већ је више пута хтео да промени и своје име у *Diósfalvi*. Поглед на посукнуле слике својих дедова увек га одврати од тога корака. Осим тога један се Ореховљански прославио у боју на Мухачу. Слава тога прадеда не би прешла на Дијошфалвију. И тако оста код својега старога имена. Споменуо би кадгод, како му је прадед био Пољак, ако Ореховљани нису никад знали за Пољску. Тако мисли и његова жена. Само да није ништа словачко! А мађарски говори тек из моде...

— Хвала вам, господине учитељу, — рече Јерма Мразу, кад овај спусти кључ у свој џеп. — А сад да се мало прођемо!

Мраз би се изговорио, али му не даде немачка

реч, којом га је девојка ослвила, јер немачки није знао.

Јерма узнехутање за одговор. И за часак ево ти је пред њега обучена.

— Већ давно хоћу да вас питам за имена разна цвећа, што расте код нас. Каже ми Мара Бохункина, ви познајете сваки корен и биљку. Мило девојче Мара! Да ми не бране, не бих се растајала с њом.

Учитељ иде немарно поред Јерме. И не опазива, кад оставише село, па се упутише у гору.

Дивно време јунија месеца. Сунце високо одскочило, кад се нашли у шуми. Пођоше уском путањом горе. Дах младога девојчета биваше јачи, а кроза њ као да се чује куцање срца.

Мата чује обоје. По образу му успамтела румен. Задовољство овлада њим.

— Шта сте оно свирали ономад у вече? Тај комад ме је довео до очајања. Нека свечана светлост текла је из њега. И оцу се допао, — поче Јерма, кад се успеше горе.

— Ако се не варам, биће „*Kto za pravdu hori.*“ Стара словачка песма!

— Словачка! — зачуди се Јерма. — А Мара ми је још ни један пут није певала!?

— Мара не зна.

Јерма не може да појми, како да Мара не зна, а словачки је. И она мисли: словачки је то исто, што и сељачки, паорски. Па као вели у себи: „Има право моја мати, кад вели, да су учитељи само у капут обучени сељаци.“

Понда отрча, да се за кратко време врати и донесе пуну шаку горскога цвећа.

Отпоче ботанички испит.

Мраз је свему вољно поче учити. Разговор се разведе словачком речју, а ни сами не приметеше, кад и како то дође. Од ћутљивог учитеља поста жив речник. Пређе у теорију, пође претресати саставе разне. Дође ред и на општу природу. Умесне примедбе девојчета воде га све даље. Јерма села крај њега, па му гледа у уста, те или одобрава или пориче што. Мата се подмладио. Неки сладак дах веје с бића младога девојчета. У свакој речи видиш искрен осећај. У млађаној ватри метне своју руку на учитељево раме као дете, као право дете. Учитеља прође слатка гроза. Душом му полеће давно заборављено осећање. Збуни се, заћути. Подигне очи, а очи му се сретну с ведрим очима младе госпођице. Како мило светле! Каква је дубљина у њима! Она јагодна, пола отворена уста, ... какво миље у њих! У цртама млађаних ланита читав хаос будућих осећаја и мисли, још неосећаних и непромишљених! То је незнана лепота, прави цупољак од

руже! Не... то је зора, којој се рађају тек звезде, далеке, високе звезде!...

И сунце пошло у заставу, кад се вратили и село. Мара трчи пред њих, на плаче.

— Шта је теби, Маро? — пита је учитељ.

А она једва поче од суза:

— Била сам у двору, како ме госпођица била позвала. А млади господин Ернест пустио вашке на мене... Моја нова кецеља, ... ето!

И покаже исфотану кецељу.

— Ваљда није хтео! — пође је учитељ тешити.

— Е, није! — прекиде га Мара. — Ал нека га! Јанко Ољша се заклео, да ће му се осветити ако икада. Госпођице, кажите му, нека га се чува. Како се зло наљутио, одмах извалио грдан проштац из плота. Ал је јаки!

— Ернест је дивљак, — рече Јерма учитељу. — Немој плакати, Маро. Добићеш другу кецељу. А Ернест ће већ добити своје од оца.

— Да! А за што се ваш отац смејао, кад сам ја викала у помоћ? — настави сироче. Врцају јој сузе од образа. Али се мало ипак разведри, кад је и Јерма пође тешити. Нова кецеља ипак нешто вреди.

— Идем кући, госпођице, да не напујда псе и и на мене, — промуца Мраз како тако немачки.

— Шта сам дужна за удешавање гласовира? — запитала га Јерма и извади кесицу.

Плануо образ у учитеља. Те га речи тргоше из идеална сна опет у збиљу. Скиде шешир. Узе Мару за руку. И оде.

Дошао кући, а не пали свеће, већ сео у мрачну собу на староверску кожно столицу. Дрвен сахат о зиду куца на тенане. Лимена шеталица блесне спрам прозора, кадгод откуцне. Матори мачак довукао се, савио реп, па се сломио Мразу на ногу. Мраз га и не гледа, а до сад није тако.

Стара послужавка тури главу кроз врата, па пита, шта господин изволева.

— Ништа, Като, — одговори учитељ сетно.

Напуни лулу, упали духан, па оде пуштати куторове дима. Кажу, духанџији не прија лула у помрчини. Ал он запушио, да се облак навукао у соби, па све куља кроз отворен горњи прозор на поље.

— Кључ од звонаре! — зачу се сопран глас менџиков.*)

— Што тако касно? — рече учитељ дечку. — Пази, да се не угруваш на степеницама.

*) Менџик: ђаче, које послужује учитеља. Прев.

Мало за тим потрајало, а удари звоно. Меланхолично се и лепо разли звук звона с куле.

Слепи мишеви посукташе отуд јатомице.

Куд погледити, мрачни прозори. Само у црквењака гори жижак. Стари Бохунка седи с молитвеником и моли се богу.

Пред кућом стоји Мара с Јаном Ољшом. Врата оставила мало отворена, да може чути оца.

Јанко јој довео прстен с црвеним каменом и струк рузмарина. Она се радује као дете, па га љуби, па му каже, да га воли, да ће поћи за њ, само нека је иште. Јанко се побојава не само мрзомилог црквењака него и својих родитеља. А родитељи су му богати сељаци, па ће се тешко приволети, да им се син ожени цуром сиротанком. Мара детињаста, те и не помишља на то. Воли Јанка од детињства, па не може ни да помисли, да њих ко може раставити.

— Ја ћу отићи у војнике, ако тебе не добијем, ма да су ме исплатили, — вели јој Јанко.

Но, а стари Ољша не ће пустити тако свог јединца. И младо девојче нема зар да се боји за своју будућност.

— Маро, разастери ми постељу, — повика Бохунка из преклада

Вратанца шкринуше, а девојче уђе у преклад, трептући очима неукима светлости.

— Опет је ту био тај Ољшин деран! — рече црквењак, као да се срди. — А ти окукала с њим под прозорима. Кажем ја теби, окај се ти њега! Не ће бити од вас пар.

Мара не слуша то први пут; али добро познаје свога оца. Он увек гуња, но не чини јој ништа преко воље. И ту ће попустити. Ољша је красан момак, а она га воли. Све ће добро бити.

Стари леже да спава, па узе дуго уздисати. Пре петнаест година дошао је у Ореховљане, бог те пита од куд. Једни кажу, да је био много година војник. Други опет веле, да је служио код госноде. А сви му придевају нешто тајно и некакво велико искуство. Бохунка зна много о туђим крајевима, та, био је даље од Пеште. За то га држе у важности, која већ граничи на страх пред њим. Уза то га подозревају још и већма, што сваке године добије од некуд некакво писмо с пет печата, што доста добро живи, скоро господски, а кћер не тера у надницу. Доста узрока за клеветања! Само га још побожност његова штити од подозрења, да није врач.

(Наставиће се.)

СУНЦЕ И ЊЕГОВА СВОЈСТВА.

ОД СВЕТИСЛАВА КОЛАРОВИЋА.

(Наставак.)

Кад смо се упознали и с пегама и буктињама као и с протуберанцама, можемо се запитати, стоје ли оне једно с другим у свези. Просечно су најлепше протуберанце у регијонима, где се виђају буктиње, док је на против тешко уз протуберанце наћи свагда и буктињу. То долази отуд, што се буктиње само изнимно, кад су одвише светле, на ивици сунчевој виде, а што су ближе средини, све су блеђе. Научењаци још нису ово потанко истраживали; неки мисле, да све буктиње пре или после избију као протуберанце на ивици сунчевој. И буктиње излазе најмање око полова, као и протуберанце. — Секи вели, да нигда није видео ни једну поле светлу буктињу, а да уз њу није била и протуберанца или бар какво мање узвишење или светлије место у хромосфери, но не обратно, као што мало пре рекосмо. Но што се уз сваку протуберанцу не виђа увек буктиња, то још не значи, да ту нема буктиње; светлост њена је често сувише слаба, да би могла пробити кроз најниже слојеве сунчане атмосфере, те је тад наравно не ћемо видети. Протуберанце дакле нису идентичне с буктињама и ако стоје с њима у свези. Но у каквој свези? Састоје ли се и буктиње из усијаног водоника? Секи дефинише буктиње као потресе фотосфере, који се састоје не само у узвишењу, издизању ниво-а, него се одликују особито већом температуром и светлошћу од околице. Усијан водоник игра ту само улогу покретача; дижући се из дубљине потискује он пред собом масу фотосферину. Узрок дакле и једних и других је један те исти, само што су снаге, које делују при њиховом развићу, код једних веће но код других.

Није тако лако решити питање о међусобном одношају протуберанца и пега сунчевих. По некима се протуберанце налазе само у оном појасу, где и пега и број њихов зависи од броја пега. Шперер, Секи и др. сматрају протуберанце као претече, нагвестице пега, а Тахини чак мисли, да се може из облика протуберанца закључити на облик будућих пега. Тахини је пре пет година посматрао пегу, чије је језгро светлим мостом било у два дела подељено; одатле се за кратко време развила врло красна група протуберанца. На против Респиги уверава, да је видео протуберанце и онде, где нигда не беше пега и да у опште ове две појаве ни у каквој свези не стоје.

Пеге изгледају као ждрело, кратер у вулкана, те нас то принуђава, да мислимо, е су и оне постале ерупцијама, којима би главно место, седиште било у

језгру саме пеге. У истини пеге јесу ерупцијама постале, но седиште истих је, по Секију, у буктињама около пега, а не у језгру пеге. Ерупције се догађају често врло далеко од пега, обично онде, где су буктиње најјасније. Оне протуберанце, које се крећу на сунцу испред пега, много су јасније, него оне иза њих, а то се опажа и код буктиња. Према томе свему морамо пеге са свим с другог становишта посматрати. Језгро, које смо досад сматрали за најглавнији део пеге, у истини је само секундарни део већег и важнијег феномена, који се шири по много већем делу фотосфере. Нису дакле пеге а ни протуберанце, већ буктиње, основ свима појавама на сунчаној површини.

До сад смо говорили о том, шта је и какво је сунце, шта на њему видимо и како шта тумачимо. Трудили смо се, да у кратко прикажемо сунце онако, како га први научењаци данас замишљају. То нам је била главна намера. За то смо се и забавили мало дуже са обликом сунца самог и са појавама на њему. Остаје нам још, да речемо коју о зрацима сунчаним у опште, о светлости и топлоти сунчевој, о извору и одржању те топлоте и о будућности сунчевој, у колико се о том може говорити.

На сунчаним зрацима констатујемо на први мах својим чулима светлост и топлоту. Светлост физиолошки делује на наш орган вида, топлота делује на сва тела и загрева их. Тачнијим испитивањем дознало се, да зраци сунчани и хемијски делују; дејство то састоји се у дисоцијацији молекула неких хемијских једињења. Та три дејства не потичу из три особите врсте сунчаних зракова, као што се дуго мислило, него су само разни степени једне и исте снаге према дужини зрачних таласа и брзини кретања хипотетичног етра, материје неке без густоће и тежине, којом се ове појаве тумаче. — О хемијском дејству ћемо врло мало говорити, не што би можда оно било од мале важности, но што би нас далеко од ствари одвело. Споменућемо, да су хемијска дејства сунчаних зракова чисто механичке природе. Најјаснији доказ и леп пример хемијског дејства сунчаних зракова пружа нам фотографија. Зраци сунчани делују још хемијски при бојадисању разних супстанција и, што је најважније, при асимилацији и дисању биљака. Више се не ћемо овде задржавати, као што не ћемо овде спомињати ни магнетична дејства сунчева, јер смо о том већ приликом једном напред говорили.

Више мало ћемо рећи о светлости, а особито о

топлоти сунчевој. Од свију зракова зраци светлости најлакше се примете. Наука је њих најбоље проучила. Сунце светли јаче и интензивније него ма који извор светлости на земљи. О том нас најпростији експерименти уверавају. Узмемо ли запаљену свећу или буктињу и држимо је према сунцу, то им пламен њихов и не видимо. Оне нам изгледају као црне пеге на сунцу. Но не само слаба светлост једне свеће, него и интензивна светлост Дримондова (Drummond) и Девијева (Davy), па и најинтензивнија вештачка, електрична светлост губи се спрам светлости сунчеве. Први су мерили светлост сунчеву Bouguer и Wollaston, један у почетку, други при крају прошлог века. Обоје нађоше, да је светлост сунчева равна светлости од 60.000 тако званих „нормалних“ свећа у удаљењу од 1 метра. Crova је у новије доба испитивао и добио место горњег броја 85.000. Но ни један од ових није се сетио, да и наша атмосфера апсорбује светлост сунчеву, пре но што иста до нас дође. Пошто интензитет светлости опада са квадратом удаљења (дакле н. пр. светлост ће бити у удаљењу од 2, 3, 4 и т. д. метра 4, 9, 16 и т. д. пута слабија но у удаљењу од 1 метра), то добијемо огромне бројеве, који изражавају интензитет светлости светлошћу једне свеће, бројеве, који прелазе у хиљаде кватрилијона, бројеве, који се са 28 цифара пишу и које ми не можемо ни замислити.

Испитивања о температури сунчевој спадају у најтеже проблеме физикалне астрономије. Резултати и закључци разних научењака тако се слабо слажу, да је питање о температури сунчевој још питање нерешено. Из свију резултата видићемо само разне фазе развића, у којима се питање о температури сунчевој до данас налазило.

Да се температура сунчева определи, треба знати не само интензитет зракова сунчаних него и апсолутну количину термичне снаге, коју земља од сунца за извесно време добија. Делотворна снага то-

плоте сунчеве расте са апсолутном температуром његових зракова. Зраци су једино средство, којим ћемо термично дејство сунчево мерити. — Интензитет зракова мери се тако, ако определимо температуру, до које се једно тело на сунцу загреје, па је испоредимо са оном температуром, до које га друга тела познате температуре загреју. При том се мора апсорпција наше атмосфере у рачун узети. Pouillet је израчунао, да атмосфера упија 25% сунчаних зракова. Интензитет сунчаних зракова је енорман, а мерили су га Pouillet, Waterston, Ericson, Violle, Secchi, Soret. — Сочивом концентрисани зраци у стању су за неколико тренутака злато, платину па и дијамант растопити. Soret је израчунао, да температура сунчева мора бити преко пет милијона степена. Ово изгледа неким физичарима непојмљиво и претерано, но треба само помислити, да топлота и зраци не долазе од једног јединог слоја сунчане масе, него да је сунце опкољено са више провидних слојева усијаног газа, који сви доприносе и повећавају топлоту и интензитет зракова, који кроз њих пролазе. Секи за то мисли, да је тај број од пет милијона најнижа граница, испод које никако не може бити температура сунчева. Шта више, пошто смо напред рекли, да сунчана атмосфера преко 80% сунчаних зракова задржава, то би горњи број морали још осам пута повећати и добили би, да температура сунчева износи не мање него 40 милијона степена. Waterston је израчунао десет милијона, а Ericson тек два милијона степена. Но има их и који много ниже цене температуру сунчеву. Целнер држи, да је на површини сунчевој температура тек преко 13.000°, Pouillet и Violle не више од 2.000°. Овака ужасна разлика између две хиљаде и 40 милијона тумачи се тако, што још није пронађен одношај између температуре једног тела и топлоте, коју оно издаје околина, дакле одношај фактичне и ефективне температуре дотичног тела. (Свршиће се).

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

OBLICI HRVATSKOGA JEZIKA, za srednje škole napisao Mirko Divković, ravnatelj kr. gimnazije zagrebačke. Izdanje drugo. Zagreb. Tisak dioničke tiskare. 1887.

Искрено поздрављам ову красну школску књигу, од које ће ученици хрватских гимназија имати без сваке сумње велике користи. Ово је данас најбоља књига школска у Хрвати и све досадашње књиге

од оваке руке оставља далеко за собом, јер је прицепљена на здравој, правој и истинитој науци, коју је основао Миклошић и Даничић. Ово је знак, како наша браћа Хрвати лепо напредују у језику и све се мало по мало приближују нама Србима, тако да ће на послетку сваке разлике међу нама нестати. А тако и треба. Ја не ћу спомињати, какав је језик у граматикама и другим школским књигама хрватским, него ћу само напоменути с радошћу, како је

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ова књига, о којој ћу сада говорити, далеко отишла напред од другга својих, што се тиче језика. То долази отуда, што је писац њезин човек од науке, човек, који напредује у науци, те је кадар био увидети, шта је прави језик народни, на ком су основали науку о језику Даничић и Миклошић. За то и поздрављам ову књигу искрено и желим писцу, да му треће издање надмаши ово, као што је ово надмашило прво. Ја ћу казати неколико примедба на ову књигу, по којима би се имало исправити треће издање ове књиге, али одмах морам казати, да те примедбе целини овога дела не обалују цене ни мало.

На стр. 4. стоји: „Самогласник *у* често бива пред самогласником *ов*, што се зове јачање самогласника; н. п. од *ку-а* бива *ковати*; од *бану-а* *бановати*.“ Овде није казано колико би требало, шта је јачање код самогласника, јер није примерима довољно ова ствар исцрпена. Не ће бити да је *ов* постало јачањем од *у*, него је *у* и *ов* постало јачањем од *ѝ*, као: *дѝхнати: доухъ, рѝти: ровъ, крѝти: кровъ, бѝдѝти: боудити*. А осим тога ваљало је споменути друге врсте јачања, као: *тећи: ток, нести: принос; бити: бој; бљѝнѝти: бљѝсак: бљѝштѝти, цвѝтъ (цвисти): цвиѝт*.

На стр. 5. стоји: „*и* се претвара у *ј* у садашњем времену V. р. 2. раздјела; н. п. *вики-ем, виkj-ем, вичем; мици-ем, миkj-ем, мичем; ори-ем, орj-ем, орем* и т. д.“ И ово није истина да се *и* претвара у *ј* у овим примерима. Да ово није истина, показује нам стари словенски језик и развитак облика у том језику. Тако у старом слов. језику постоје облици као што су: *приѝемѝ, отѝемѝ, поставѝенѝ, оѝловѝенѝ*. Ови су облици постали од *приѝемѝ, отѝемѝ, поставѝенѝ, оѝловѝенѝ*, по што је *и* ослабило у *ѝ*, па доцније је *ѝ* отпало, те се онда дошло по закону асимилације до облика, као што су: *приѝемѝ, поставѝенѝ, оѝловѝенѝ*. Тако исто и *вичем* постало је од *викиѝ-ем* по што је *ј* уметнуто између два вокала ради зева, дакле *викиѝем*, после је *и* ослабило у *ѝ*: *викиѝем*, па је онда тек испало *ѝ*: *виkjѝем=вичем*. Да је овај процес морао овако тећи, показују нам споменути облици стари словенски: *приѝемѝ* и *приѝемѝ, поставѝенѝ* и *поставѝенѝ*. Кад ово знамо, онда да богме да није добро ни оно, што се каже на истој стр. 5., да се *и* претвара у *ј* „у глаголеком придјеву трпном IV. разреда, н. п. *возиѝен, возjѝен, вожен* и т. д.“, него *возиѝен=возиѝен=возjѝен=вожен*.

На стр. 25. стоји: У дат. множине „риечи на непчане сугласнике имају по §. 17. наставак *ем* место *ом*; н. п. *змаjѝем, приjѝатељѝем, мачѝем, пожѝем* и т. д. У народном говору има тај падеж наставак

има, а по том гласи, н. п. јеленима, орачима.“ Па за шта је онда *приjѝатељѝем*, кад је *приjѝатељѝима* по народном говору? За што писац не пише облике по народном говору и за што народне облике није ставио за обрасце? Па какви су ти облици *приjѝатељѝем* и т. д.? Ти су облици били такође некад народни, али су данас скоро изумрли, па за што ти облици онда да се употребљавају и за обрасце служе, којих је скоро у језику нестало?! Ја мислим, да се требао писац граматике раскрстити већ и с тим облицима, те их је требао споменути у примедби, а за образац је требао употребити оне облике, који су у бујној снази у језику, који су у борби надвладали оне облике, којих данас скоро у језику и нема. Тако исто писац вели и за инструментал и локал множине *јеленима, орачима*, да су по народном говору, мислећи можда, да *јелени* и *јелених* несу. Ако тако мисли, онда нема право, јер инструментал *јелени* и локал *јелених* још су у снази у народном говору, али ипак нови облици *јеленима* за инструм. и лок. множине надвлађују старе споменуте облике, те за што онда не би се употребљавали они облици у књижевности, који су у бујнијој снази? И кад је већ писац волео старије облике употребити, за што није употребио за обрасце локале *гриjѝесиjѝем, језициjѝем*, кад су ови облици по јужном говору и кад му је граматика по том говору написана и кад ти облици одговарају потпуно старим словенским облицима *грѝскѝтъ, изѝицѝтъ*. Ја мислим, да ће и овај несигурни бедем пасти, а срушиће га речник, што га издаје југославенска академија.

На стр. 36. стоји: „Његда је у дативу и локалу једине било на крају *ѝ* мјесто данашњег *и*, а по том се данас говоре гдешто ови падежи на *е*: *мене, тебе, себе*; н. п. ако ли *мене* не верујеш; ходи к *мене* дивски старешина.“ Овај закључак није добар, јер није истина, да у јужном говору долази *е*, где је у старом словенском *ѝ*. Г. Дивковић се повео за Даничићем, али ја мислим, да ни Даничић није добро протумачио ову ствар. Даничић каже о овој ствари у својим „Облицима“ овако: „Трећи је и седми пад. једн. имао у старо вријеме на крају *ѝ* мјесто садашњег *и*; за то се и сада говори и *мене, тебе, себе* и то не само по источном говору него и по јужном.“ Ово би тумачење могло бити добро само за источни говор, али за јужни не може бити, јер по овом говору ваљало би *мење, тебје, себје* да гласе облици, који би одговарали стар. слов *мѝнѝтъ, теѝтъ, сеѝтъ*. Ја мислим, да се овде датив и локал како у јужном тако и у источном говору изједначио по аналогји са акузативом, који је управо генитив *мене, тебе, себе*, као што се изједначио датив и локал са акузативом код заменице *и, ја, је*, н. п.

Те *ју* поче стадо растериват, Ш. 176. н. пес., место *јој*. У подруме, где *ју* стоји вино, Ш. 180., место *јој*. Не даде *ју* више дати гласа, Ш. 184., место *јој*. Те *ју* тврдо завезао уста, Ш. 184., место *јој*.

На стр. 38. стоји: „Инстр. једнине, ген. дат. локат. и инструм. множине имао је пред наставци *м, х, ма* његда *ѣ*, које по јужном говору гласи *ие*, према тому се говоре ти надежи: *самием, самиех, самием, самиех, самиема*.“ Па за што није госп. Дивковић узео те облике за образац, кад се говоре на југу и кад су правилнији од оних, које он има за образце, јер одговарају ст. словенским облицима *самѣхъ, самѣмъ* и т. д.?

На стр. 48. стоји: „Ном. и акуз. бројева: *два, оба, обадва, три* и *четир* имају предмет, који се броји, ако је мушкога рода, у ном. или ак. двојине; н. п. *два свједока, три дворанина, четири човјека*. За имени мушкога рода повели се самоставници средњег рода, н. п. *два илѣта, два дјетета*.“ Ја мислим, да се именице средњег рода несу повеле за именицама мушкога рода, јер у *два илѣта* није *илѣта* дуал, него плурал. Мени је познат дуал само у једне именице средњег рода, а та је *сто*; н. п. *двје сти*.

На стр. 54. стоји: „Глагол, којему је основа *нес*, има, кад је сложен с предлогом, поред правилних облика, а такви су: *до-из-ио-за-нести*, јоште и облике *до-из-ио-за-нијети*, који су обичнији од оних. Ови су облици постали према аористу: *донијех* и т. д.“ Ја мислим баш напротив, да је овај аорист постао од инфинитива или боље још од инфинитивне основе.

На стр. 56. стоји: „4. раздио, основе на *к, г, х*, који се по §. 30. П. 2. само пред през. *е* претварају у *ч, ж, ш*.“ Није потпуно правило, јер се претварају и пред *е*, кад је уметак, као: *жежен, иечен*.

На стр. 60. стоји: „Овамо припадају глаголи с једносложним кориеном на сугласник: *бр, гн, пр, зв*. Ти глаголи шире основу през. примајући међу два сугласника *е*, по том гласи през., основа *бер-е, жей-е*.“ Не ће ни ово бити добро, јер Миклошић у својим „Гласовима“ вели на стр. 23.: *Wurzelhaftes e ist häufig zu ь geschwächt und schliesslich ausgestossen. Aus ber entstand bьr, manchmal mindergenau бьr geschrieben: бьрати, бьрати, брати*.

На стр. 61. стоји: „Глагол *гнати*, кад је сложен, умеће кадшто радо *д* међу *ж-е*; н. п. прожде-нем.“ Како се ово *д* има тумачити, види *Archiv für slav. Phil.* I. 59. Ту је Лескин ову ствар врло лепо протумачио.

На стр. 61. вели г. Дивковић, да *давати* иде у трећи раздео пете врсте. Ја мислим, да овај глагол иде у други раздео пете врсте, као што се види из

императива, који гласи *даји*, а да иде у трећи раздео, гласио би *дај*.

На стр. 63. стоји, да глагол *илѣти* има презенат *илѣвем*, а ја бих рекао да има *илијевем*.

На стр. 69. мисли г. Дивковић, да глаголи другога раздела треће врсте праве имперфекат од инфинитивне основе, те тумачи *виѣах* од *видје-ах* = *видје-ј-ах* = *види-ј-ах* = *видјах* = *виѣах*. Истина и Миклошић мисли, да се код ових глагола у српском језику прави имперфекат као и у старом словенском језику од инфинитивне основе, али ја бих рекао, да имперфекат у српском језику постаје од презенатске основе. Некад се правио и у српском језику од инфинитивне основе, као што нам показују облици: *горијах, седијах, грмијах*, али таки су облици ретки. Обичнији су облици *виѣах, сеѣах, грмљах*, који су постали од презенатске основе. А да су ови облици постали по аналогiji презенатске основе, гони ме да верујем други глаголски придев: *виѣен*, који очевидно постаје од презенатске основе. И овај је други глаголски придев постајао од инфинитивне основе некад, као што нам показује данас само још један једини облик: *гриен* (у источном говору.) Па као год што други глаголски придев постаје од презенатске основе, тако исто мислим и имперфекат да постаје од презенатске основе. И овде има своју улогу аналогija.

На стр. 70. вели г. Дивковић, да имперфекат „постаје од презентске основе наставком жељнога начина *и*, које се с презентским *е* слиевало у *ѣ*, а ово бива на крају *и*.“ Па после тумачи овако: *илѣти=илѣте-и=илѣтѣ=илѣти*, али не каже, како је постало *и* од *ѣ* у *илѣтимо, илѣтите*, кад је и овде у стар. слов. *ѣ: илѣтѣмъ, илѣтѣте*. Ја мислим, да је у српском императиву: *илѣтимо* оно *и* продрло из сингулара по аналогiji.

На стр. 78. не каже писац, од куда оно *а* у *илѣтав, илѣтавши, рек-а-вши*. Ја мислим, да је и ово *а* продрло из пете врсте по аналогiji, као што је *делавши, иисавши*.

На стр. 82. вели писац, да глаголи перфективни значе у презенту футур, кад су у споредној реченици, а ја мислим, да значе fut. exactum, н. п. „кад те опанке *подереш*, ја ћу ти купити друге“ могло би се казати и „кад будеш подерао те опанке, ја ћу ти купити друге.“

На стр. 83. стоји за fut. exactum ово: „За ово се вриеме говори, ако и риедко, партицип praes. activa и футур од бити, н. п. страх је мене *биће иогинуо*.“ Оваки се fut. exactum употребљава врло ретко у српском језику, и то кад се не зна, да ли се што заиста догодило, као што се из споменутога примера може јасно видети, али прави fut. exactum

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

у српском језику прави се од презента *будем* и part. praes. act. II., н. п.

Ако мени судњи данак дође,
те ти *будем*, побро, *погинуо*,
ради мене осветити л'јено. —
Ако буде Милош преш'о Дрину,
Милоша ћу на мејдан завзати. —

На послетку још једну примедбу. На стр. 17. долази *јелен* из образац. Та реч служи за образац и у Даничићевим облицима и у мојој малој српској граматичи. Да богме, да та реч није добра, да служи за образац у *ѡ*-врсти, јер не иде у старом словенском језику у *ѡ*-врсту, него у конзонанатску врсту и

мењала се овако: ном. *јелень*, ген. *јелене*, дат. *јелени* и т. д. У српском је језику истина та именица по аналогичи из конзонанатске врсте прешла у *ѡ*-врсту, али је смешно у граматичи је српској или хрватској видети за образац, који ваља потпуно да одговара старом словенском обрасцу, јер је *јелень* лажан облик, који не постоји у старом словенском језику.

У осталом ова је граматика, као што сам већ напред казао, на здравом темељу основана и ја желим писцу, да нас што скорије обрадује и трећим издањем.

Карловци.

Јован Живановић.

Л И С Т А К.

ПИСМА ЛУКИЈАНА МУШИЦКОГ ЋОРЋУ МАГАРАШЕВИЋУ.

IV.

Господине и Пријателю!

Ево ме опет у дерны Карловци! Синоћ сам дошао, а овај час — после 7. сати у јутру — одлазим кући на Крушедол. Апеллаториум ће држати грозниј свој суд над моим корпусом деликти 10. Јунија у 9. сати у јутру.

Громъ љре мнѣ на тѣмѣ
Падѣтъ, вкнѣцх сплетѣтъ
На тѣже дрѣзи; ѣма
До звѣздз намъ козвѣдѣтъ.

Тако е! Пою дондеже есмь.

Ову строфу додајте — на концу — посланној Вам пређе майској оди.

У нѡй двапут долази: мнѣ, намъ.
а, мнѣ, самом' мени,
б, намъ, мени и лури.

Оде оне узмите к себи от Гдна Камбера. Поздравите га. Покажите му ову нову оду. Ал' Вы сами додајте последню строфу. Последнїи стїхъ не

мојој гордости, но любви мои пријателя припишите, кои ће уздысати замном по мојој смрти, буди гражданској, буди фвзической.

Оде, да не пропадну, само по безопасној прилицы пошлите, или чекајте, да я по нѡи — чада моя — посланника пошлѣм.

29. Маја добыо сам писмо од Копытара. Вели „In Neusatz geht ein neuer auch von Ihnen begrüster Stern auf.“ Разумем Гдна Шаффарика и мою Оду к њему. Поздравите овог Гдна.

Онај Ћалтир еврейскїи ако нисте дали везати, оставите га. Могу нов' добыти. И сат ми преправите за посланника.

Мотрите шта люди говоре о мени. Против мене ли, или за мене? Шта ће говорити, кад чују присуѣние.

Карловци 1. Јунија 1820.

Ваш истиннїи пријатель

Л. Мушицкїи, архїман.

ВУКОВОУЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

У лањском течају листа нашег, у бројевима 10.—15. изнео је Д. Б. Доброслав читаоцима „Стражилова“ у исцрпеној карактеристици књижевни рад једнога од првака књижевника у словачког народа, рад Светозара Хурбана Вајанског. А ми му данашњем броју на челу приказујемо лик с искреном жељом, да још много и дуго ради себи на дику а народу своме на корист.

Г Л А С Н И К.

(Вукова прослава). Главни одбор за прославу Вукове стогодишњице издао је 15. окт. о. г. у Београду овај оглас, умољавајући уредништва српских листова, да га препечатају: „Ових дана навршиће се сто година, кад је рођен Вук Стефановић Караџић. Ценећи високе Вукове заслуге, данашњи се нараштај још израније спремао, да приликом стогодишњице његове ода хвалу и да прослави спомен великога Вука који је прославио и свој народ и себе. Поради тога чињене

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

су припреме и договарало се о овој прослави најпре у Српском ученом друштву, а за тим у Краљ. српској академији наука и уметности. Поради тога саставио је г. министар просвете и црквених послова нарочити главни одбор за прославу стогодишњице Вука Стефановића Караџића. Примивши по наредби г. министра просвете пријатну дужност, да припреми, што је потребно за ову знатну народну светковину, за коју ће краљевска влада и потребне трошкове одредити из државних средстава, одбор је на досадашњим састанцима израдио ред прославе; спремио списак гостију, који се имају позвати; прегледао и примио драмски спев г. Ђ. Малетића Апотеозу В. С. Караџићу; пошарао се, да се овај спев сложи у музику и прикупи довољан број певача, који су се живо латили, да изуче све песме за светковину; а поред тих послова, још од почетка, ступио у преговоре с госпођом Мином Вукомановићком, ћерком славнога Вука, поради преноса Вукових костију из Бечкога гробља у Београд. У свима својим радовима одбор се увек одушевљавао жељом, да припремне послове сврши тако, како би се светковина могла држати још овог месеца, те да прослава стогодишњице буде или 26. окт. на дан рођења Вукова, или бар у истом месецу. Али се на самом раду показало, да се ова жеља одборска не може лако сложити с многим и важним припремним пословима, које одбор није смео пропуштати, желећи, да што боље припреми светковину спомена тако великога и тако заслужнога слављеника, као што је Вук. Осим саме ове потребе, да се пажљиво израђују поједини припремни послови и питање о преносу Вукових костију, није се могло још довршити тако, да се светковина Вукове стогодишњице заједно с преносом његових костију може држати у овом месецу. Услед тога одбор је одлучио, а ову одлуку одобрио је и г. министар просвете, да се светковина Вукове стогодишњице, заједно с преносом његових костију, одложи до месеца маја 1888. године. Нарочити дан и ближи ред ове светковине одредиће се доцније.“

(У велику школу у Београду) уписало се ове школске године 264 редовна слушаоца и 18 нередовних, свега 282, и то у природно-математички одсек философ. факултета 51, (I. год.: 12, II.: 14, III.: 12, IV.: 13); у историјско-филолошки одсек 25, (у I. год.: 9, II.: 5, III.: 7, IV.: 4); у технички факултет 52, (у I. год.: 28, II.: 7, III.: 8, IV.: 9); у правни факултет 136, (у I. год. 40, II.: 39, III.: 30, IV.: 27).

(Избори учитеља у великој школи у Београду.) Савет проф. збора велике школе изабрао је: за професора инжењерства Миливоја Јосимовића, железн. инжењера; за професора хигијене дра Милана Јовановића Батута; за професора науке о машинама С. Зорића, машинског инжењера; за професора напртне геометрије М. Капетановића и В. Годоровића; за хонорарног проф. опште историје средњег века М. Зечевића; за хорор. проф. историје старог века Јована Ђорђевића; за хорор. проф. ботанике дра Саву Петровића; за доценте ниже математике дра Богдана Гавриловића и М. Данића; за учитеља руског језика Хитрова; за учитеље географије решено, да се пошаље нарочито лице за изучавање исте; за француски језик није нико изабран.

(Др. Милап Савић, књижевник и Симо Матавуљ, бивши професор у гимназији на Цетињу), обојица вредни сарадници око нашег листа, отишли су почетком ове школске године у Србију у Зајечар за предаваче у гимназији. Сретно!

ПОЗОРИШТЕ И УМЕТНОСТ.

(**Стеван Станковић**), пешачки потпоручик у кр. срп. војсци у Београду, бави се музиком, и већ је српску музичку уметност обогатио неколиким својим делима. Академско коло, Завичај (марш) и Невен (марш) већ су и штампани. Остали саставци ако и нису још штампани, свирани су и певани на разним забавама у Београду. Тако Рузмарин (марш), И мна женскога певачког друштва, Често те у сну снивам и још неке, а од скоро свира се по Београдским пивницама и гостионицама нова композиција нашег младог музичара Официрско коло. По оцени аналаца, пише Радикал (бр. 2.), ова последња композиција његова најбоље му је пошла за руком. Свирање и певање овога кола удешено је као песма за дует, а изазива доиста опште допадање. Радикал примећује даје: „Желети је, да наш млади музичар нађе потпоре у свом трудном послу, како не би малаксао. А од њега ће много зависити, па да временом доиста буде једна звезда на нашем уметничком небу. Изгледа по свему, да је дар ту. Сад још треба само чврсте воље и устаљаштва, а поглавито оне лепе врлине, којом се одликују сви истински уметници, скромности, па је успех сигуран. Наши млади уметници махом пате од те мане, што се одмах после првих успеха тако понесу и понеvide, да нити више кога слушају, нити што озбиљно раде, уобразивши, да су већ постигли врхунац савршенства. Тако после 5—6 година пронадне цео дар. Изгледа, да г. Станковић не пати од ове болести, и то му може служити само на корист.“ — По томе је Станковић нашао свом дару плодније поље у музичкој вештини, него што га је „Свиленим рупцем“ показао у песничтву. Нека су и наше стране препоручене његове композиције Српскињама свирачицама.

(**Дилетантске позоришне дружине**). У Вел. Кикинди састао се 10. октобра леп број пријатеља позоришне уметности и основали су стално дилетантско позоришно друштво. За председника је изабран Милан Петровић, (познати љубитељ лепих вештина, док је још издавао гласбени лист „Гудало“), за секретара учитељ Милош Белеслијин. Да се олакша што брже и боље напредак друштва, изабрана су и два одбора, књижевни (осим председника и секретара још млади адвокат др. Богдан Давидовић, бивши известилац на збору Срба певача у Н. Саду, начелник Риста Телечки, др. Иван Веселиновић, Коста Бубаловић и Ар. Поповић), који ће добављати, а у оскудици и преводити позоришна парчад и делити улоге, и административни. Представе ће се давати на добре цели према потреби за певачко друштво, за срп. ратарску читаоницу, српско забавиште, које има да се тамо оснује, и т. д. Намера је врло лепа и племенита. Гарантира нам добар глас подуетника, да ће се, у добри час, и остварити, тим пре, што је удружење то изазвано већ унапред добрим и сретним покушајима, лепим одзивом публике и вољом суделача и суделачица. Дилетанти у Кикинди дали су, као што читамо у „Застави“ (бр. 156.), наиме већ две представе у корист тамошње српске ратарске читаонице, и то: Цилиндар, шаловиту игру од Буре Страјића, сада пароха у Пирошу, а 4. октобра Прекилек Мите Калића и Љубавно писмо Косте Триковића. Дописник хвали представу, нарочито истиче вешту игру гђе Толингерке у првом комаду у наивној улози собарице Живане, игру гђе Веселиновићеве Љубице у улози лекареве жене и гђе Ангел. у улози жене адвоката. — Желимо друштву најбољи успех и што дужи век, шат се не буду више појављивале оне немиле појаве између

највише у свом имену. Како су га политичарске колеге поздравиле, знају, којих се „Радикал“ с те стране тиче. Ми истичемо из програма његова овде то, што нам обећава, да ће „све важније у нашој књижевности, а по могућству и важне појаве у страним литературама бити споменуте и оцењене у листу“. Да је књижевна критика најбољи покретач за развитак књижевности, то дакако стоји свуда и у свију народа. Али осим тога стоји у нас то, да се баш књижевна критика слабо негује; има право Радикал, кад то каже. Само му од своје стране не можемо дати за право, кад вели, да „то не чине ни сами наши књижевни листови, којима би то требало да буде један од главних задатака. Ми „према снази, толико обећава и Радикал, поклањамо озбиљну нажњу нашу“ књижевним појавама. Но осим снаге једнога уредника треба ту још много друго што шта, особито кад уредник не може да буде само уредник. То зна и писац ових редака у Радикалу, па и жели, да му се лист о снажи (колико претплатницима толико сигурно и сарадницима), како би одељак књижевне критике био редовно заступљен у сваком броју. Да, да! Претплатника и сарадника, „па — да видиш, куд се лети!“ Још замера „Радикал“, што се у нас више бистри политика, него што се озбиљно негује књижевност. Па ипак нађе да је потребније, да и он са своје стране намени свој лист политици као главном предмету, а књижевности тек узгред. Хоће ли политика од јако бити бистрија а књижевност напреднија, — видићемо!

— У овом броју завршисмо Нају, приповетку Ксавера Шандора Балског. Балски се пре три године ухватио први пут у коло хрватских приповедача са својом цртом *Illustrissimus Battorych*. Од то доба нависао је у Виенци красан низ својих приповедачких радња, ређајући све лепшу за лепшом. Дане му је роман *У поси* награђен првом наградом. Том радњом, вели један хрватски критичар, стао је Балски у бок првацима приповетке хрватске. Матица Хрватска обелоданила је прошле године збирку које већ штампаних које још не штампаних прича Балскога с натписом *Pod stari mi krovovi*, које му критика меће међу најврснија дела. „Писац наш (вели др. Миливој Шрепел, у Виенци, бр. 28. о. г.) није пуки фотограф. Кроз призму његова чуства излазе слике чистије, бујније, истинитије, јер му је донутарње истинитости.“ Или: „За што нас се тако величанствено доимље руска белетристика? За што нас не вријеђа Гогољев смијех? Јер је то смијех — кроз сузе; јер свом руском белетристичком провијава дах љубављу загријана срца, одјек живе симпатије. И Балски са живом симпатијом, са врелим осјећањем рише слику племениташкога друштва, те песимизам његов није апатичан као у неких француских писаца, него је завијен у њеку тугу, коју му на срце наваљује трагично пропадање предзадњег покољења наших загорских племића.“ — Наја је ево прва приповетка тога врснога приповедача, која изађе ћирилицом. Ми се искрено радујемо појаву овчком, давно невиђеном у нашој књижевности и давно пожељеном. Хватамо се за њ као за јемство с тврдим уверењем, да је то један леп корак истинитом јединству српске или хрватске књижевности. За доказ своје зар симпатије дао је писац овој својој причи и српско градиво. Али не бисмо искрени били, када не би отворено рекли, да би нам исто тако мила била и прича баш из чистога хрватског живота, — а особито када бисмо притајили жељу, да овај појав не остане усамљен. Ко искрено верује у јединство српске или хрватске књижевности, одаваће се. И добро дошао!

— „Радикал“ зове се нов „лист за политику, књижевност и привреду“, којег је 1. бр. изашао 8. (20.) окт. у Београду. Власник му је Пера Тодоровић, а одговорни уредник Степа П. Видаковић. Излазиће четвртком и недељом по годишњу цену за Аустр.-Угарску 12 фор. а. вр. Политички свој програм је изнео у 1. броју, истичући га

— У „Шабачком Гласнику“ излази у преводу с руског: Чудновато путовање капетана Хватова.

— У „Новој Уставности“ излази у преводу кривични роман Фридриха Фридриха: Друг из младости.

— У „Одјеку“ излази у преводу: Краљевски тигар од Ц. Верге.

— У подлиску Велико-Кикиндске „Саданости“ почела је у 37. броју ове године излазити у српском преводу новела Готфрида Келера под натписом „Ромео и Јулија на селу“. Не можемо, а да не запитамо, о што то, да се та новела по други пут превађа, кад је већ имамо у лепом српском преводу Јована Симеонића Чокића у негдашњој Бечкој „Српској Зори“ од године 1877. у свескама 1.—8.

— Векослав Клајић, гимназијски професор и сауредник Виенца, позива на претплату на свој Историјски атлас Хрватске и суседних земаља и држава. Атлас је склопљен из шест карата: 1. земље хрватске (Панонија и Далмација) за римског владања, 2. Хрватска и Србија за краља Томислава год. 925., 3. Хрватска и Србија (Дукљанска краљевина) за Петра Кресимира великог год. 1069., 4. Хрватска и суседне јој земље концем XIII. века, 5. Хрватска и босанско краљевство за босанскога краља Стевана Твртка, године 1390., 6. Хрватска и суседне јој земље за турског владања г. 1606. Осим тих главних карата биће у Клајићеву атласу и мањих нацрта важнијих бојишта и мањих крајева, као: Диклецијанове палате, Коцелове кнежевине око године 870., бојишта код реке Шаја год. 1241., код Мухача 1526., нацрт града Загреба 1360., развитака Дубровачке републике, српске државе цара Душана Силног, илирске покрајине за Наполеона Великог, и т. д. Писац је, пишући расправе и дела о историји и географији хрватских земаља кроз десетак година, ваада прибрио и грађу за овакво дело. Атлас је овај, дакле, плод вишегодишњег стручњачког и пажљивог труда. Ми га препоручујемо и Србима. Читав атлас с тумачењем на шест листова стоји 1 фор. 50 нов. (без поштарине). Наручбине без новаца не примају се, а новци се шаљу самом писцу. Да дело изађе штампом, треба бар две тисуће претплатника,

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

писац вели, нема него две здраве руке и добру вољу (као што је то, хвала богу, и у наших књижевника!) Ако се до 5. новембра не јави барем једна тисућа претплатника, не ће дело ни ући у штампу. Иначе ће већ почетком марта до године разаслати готов атлас својим претплатницима.

— У чешком часопису Едуарда Јелинека Slovansky zbornik написао је Радован Кошутих расправу о Хајдук-Вељку.

— Књижара Велимира Валожића у Београду издала је ово дана прву свеску прве књиге „Црних листова“, збирке кривичних догађаја, коју је намерна да издаје у свескама два-ред месечно. Уређиваће ту збирку Степа П. Видаковић. У првој свесци има три преведене криминалне приповетке и једна оригинална под насловом „Крвава секира“, у којој неки Бенвенуто — издавач у објави својој, данашњем нашем броју доданој, вели, да је то један од наших најодличнијих књижевника — баш занимљиво приповеда истинит догађај из сеоског живота, што се десио у Смедеревском округу у Србији. На неких местих додуше Бенвенуто тај иде и сувише у детаљне описивање као н. пр. на странама 24., 25., али је приповетка у целини исприповедана одиста вешто. На она три превода не бисмо имали шта друго приметити, до ли да су обичне, што рекли, „Murithaten“, прилично невешто преведене. Ту видимо на страни 11. да се „учини претрес стана“, на страни 74. „да учини извиђај“ и на истој страни „чињен још један преглед стана удовичиног“. Најпосле и то све што му драго, али баш не верујемо, да ће те Хартове и Темеове криминалне приче обогатити нашу књижевност и за колико, па ма и „интересовале ширу читалачку публику, тако исто и све наше правнике, који се баве изучавањем криминалних случајева“. — Појединој свесци „Црних листова“, цена је 25 новчића а свака ће свеска бити засебна књига, јер ће се у свакој свесци довршити, што се у њој почне. На четврт године претплатна је цена 1 фор. и 50 новчића. За нас овде шаље се претплата књижари браће Јовановића у Панчеву.

— Мита Нешковић се решио, да од нове године покрене орган за педагошку књижевност под насловом Васпитач. У објави својој вели, да је рад, да српска школа стече ново гласило, у којем ће се расправљати стручна питања од трајније вредности, те ће се клонити свега, штогод је од локалног, споредног и прелазног значаја. Нешковић је рад да ти радови буду заданути идејом напретка, како би се „Васпитачу“ помогло, да постане изравом савременог стања српске педагошке књижевности. Рад је тако да даде прилике и свакој радној снази од те струке, да своје искуство, резултате својих студија и опажања износи на јавност, користећи тако и другима, а нарочито педагошкој знаности. Расправљаће се у „Васпитачу“ и дидактичко-методичка питања, али поглавито у виду испрљивијих расправа с нарочитим обзиром на главна им начела. Лист ће изаћи првог дана сваког месеца у брошираним свескама од два табака обичне осмине. Годишња ће му цена бити 3 форинта. Писма и новце треба слати уреднику у Павловце у Срем, преко Ирига.

САДРЖАЈ: Наја. Приповеда Кеавер Шандор Балски. (Свршетак.) — Бркови. (Арањ.) Превео Д. Д. — Бур у заветрини. Новела из словачкога живота. (Наставак.) — Сунце и његова својства. (Наставак.) — Књижевност. Oblaci hrvatskoga jezika, за средње школе написао Mirko Divković. Оцена Јована Живановића. — Листак. Писма Лукијана Мушицког Ђорђу Магарашевићу. IV. — Ковчежић. Уз нашу слику. (Светозар Вајански, књижевник словачки.) — Гласник. — Позориште и уметност. — Књижевне белешке. — Афорисми.

— Пријатељ наш Косто Кулишић, гимн. професор у Котору, замолио нас је, да саопштите ову белешку и препоруку његову: Течајем прошле и почетком ове школеке године издани су ови атласи за хрватске средње школе: 1. Kozenov školski atlas (аустро-угарске монархије), hrvatski priredio A. Dobrilović, ravnatelj c. k državne velike gimnazije у Kotoru. U Beču 1887. Naklada Eduarda Hölzela. 2. Atlas antiquus. Historijsko geografski školski atlas od F. W. Schuberta, sa tekstom, koji objašnjuje pojedine karte. Za hrvatske škole udesio A. Dobrilović. Beč. Eduard Hölzel. 1887. 3. Kozenov geografski atlas za srednje škole, sa hrvatskim naukovnim jezikom, priredio Avgustin Dobrilović uz reviziju Dra Petra Metkovića, profesora na sveučilištu у Zagrebu. U Beču. Naklada Eduarda Hölzela 1887. Овом последњем, који је у тврде корице увезан, цена је 3 форинта, а прва два су броширана и првом је цена 1 фор., а другом 90 новчића. Кад се узме у обзир, да је скроз педагогично, да ђаци уче из књига писаних на материнском језику, мора се препоручити свима родољубима, да настоје, да се уклоне сви атласи написани језиком немачким, талијанским, те да се замену овима. На књижевном пољу и у школи треба да постоји строга толеранција, а особито кад се тиче добрих школских књига. Управо код Срба и Хрвата морао би постојати неки реципроцитет. Срби треба да усвоје што је добро од Хрвата, а Хрвати од Срба. Уз то и аутори као Ковен и Шуберт најбоље нам јамче, да су ови атласи изврени; зато препоручујем најтоплије, да ови атласи продру у српске школе, кад их на српском језику још овакових нико не издаде. Ови се атласи могу добити и директно од накладе Едуарда Хелцела у Бечу.

А Ф О Р И С М И.

(Источних народа.)

Ако Господ неће градити дома, узалуд се муче, који га граде; ако неће Господ чувати града, узалуд не спава стражар.

(Псалми Давидови.)

Колико је боље тећи мудрост него злато, и тећи разум колико је лепше него сребро!

(Приче Соломунове.)

Охолост долази пред погибао, и поноси дух пред пропаст.

(Приче Соломунове.)

Дигнеш ли се са ниска положаја на високо место, не заборављај на добротинства, која си примио, нити се сећај претрпљених неправда.

(Кинеска изрека.)

Срце је као дете: шта жели, томе се и нада.

(Турска пословица.)

Ни најпростију игру не можеш знати без учења, а хоћеш без икаква труда да се научиш врлини. (Менг-Тчај.)

Занемариш ли васпитање своје кћери, осрамотићеш своју породицу а онесрећити кућу, у коју она ваља да ступи.

(Кинеска изрека.)

Живот је као огањ, који почиње с димом а свршује се с пепелом.

(Арапска уречица.)

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.